

doi:10.15407/dse2016.03.133

УДК 336.226.11: 005.966.1

JEL Classification: D31, D39, O17.

Г.М. ЮРЧИК

канд. екон. наук, доц.

Національний університет водного господарства
та природокористування

33028, Україна, м. Рівне, вул. Соборна, 11

E-mail: g.m.urchik@nuwm.edu.ua

Н.М. САМОЛЮК

канд. екон. наук, доц.

Національний університет водного господарства
та природокористування

33028, Україна, м. Рівне, вул. Соборна, 11

E-mail: n.m.samoliuk@nuwm.edu.ua

ОЦІНЮВАННЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ЇХ ТІНЬОВОЇ КОМПОНЕНТИ

Метою статті є дослідження диференціації доходів населення України з урахуванням їх тіньової компоненти. Аналіз диференціації доходів населення за офіційними даними свідчить про помірну нерівність у їх розподілі в Україні порівняно з ЄС. У той же час, рівень тінізації національної економіки за більшістю оцінок перевищує безпечний рівень. Достовірної інформаційної бази для оцінювання розподілу тіньових доходів не існує, що обумовило актуальність дослідження. У статті розглянуто можливі критерії для характеристики розподілу тіньових доходів за децильними групами населення відповідно до авторського підходу, що передбачає врахування структури витрат домогосподарств та самооцінки власного рівня життя. Наведені у статті результати свідчать про значні відмінності у диференціації за загальними та скорегованими загальними доходами. Врахування тіньової складової доходів населення показує, що реальна нерівність у розподілі доходів в Україні є суттєво вищою порівняно з офіційними даними. Ігнорування цієї проблеми лише поглиблюватиме соціальну та політичну нестабільність у суспільстві. Відповідно, питання детінізації національної економіки, розподілу та перерозподілу доходів на принципах прозорості та соціальної справедливості є першочерговим завданням діяльності уряду.

Ключові слова: диференціація доходів, тінізація економіки, крива Лоренса, загальні доходи, тіньові доходи, скореговані загальні доходи.

Г.Н. Юрчик

канд. екон. наук, доц.

Національний університет водного господарства
та природокористування

33028, Україна, г. Ровно, ул. Соборная, 11

E-mail: g.m.urchik@nuwm.edu.ua

© ЮРЧИК Г.М., САМОЛЮК Н.М., 2016

Н.Н. Самолук

канд. экон. наук, доц.

Национальный университет водного хозяйства
и природопользования

33028, Украина, г. Ровно, ул. Соборная, 11

E-mail: n.m.samoliuk@nuwm.edu.ua

ОЦЕНКА ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ С УЧЕТОМ ИХ ТЕНЕВОЙ КОМПОНЕНТЫ

Целью статьи является исследование дифференциации доходов населения Украины с учетом их теневой компоненты. Анализ дифференциации доходов населения по официальным данным свидетельствует об умеренном неравенстве в их распределении в Украине по сравнению с ЕС. В то же время, уровень тенезации национальной экономики по большинству оценок превышает безопасный уровень. Достоверной информационной базы для оценки распределения теневых доходов не существует, что обусловило актуальность исследования. В статье рассмотрены возможные критерии для характеристики распределения теневых доходов по децильным группам населения в соответствии с авторским подходом, предусматривающим учет структуры расходов домохозяйств и самооценки собственного уровня жизни. Приведенные в статье результаты свидетельствуют о значительных различиях в дифференциации по общим и скорректированным общим доходам. Учет теневой составляющей доходов населения показывает, что реальное неравенство в распределении доходов в Украине существенно выше, чем приведенное в официальных данных. Игнорирование соответствующей проблемы углубляет социальную и политическую нестабильность в обществе. Поэтому вопрос детенизации национальной экономики, распределения и перераспределения доходов на принципах прозрачности и социальной справедливости становится первоочередной задачей деятельности правительства.

Ключевые слова: дифференциация доходов, тенезация экономики, кривая Лоренца, общие доходы, теневые доходы, скорректированные общие доходы.

G.M. Urchik

PhD (Economics), Associate Prof.

National University of Water Management
and Environmental Engineering

33028, Ukraine, Rivne, st. Soborna, 11

E-mail: g.m.urchik@nuwm.edu.ua

N.M. Samoliuk

PhD (Economics), Associate Prof.

National University of Water Management
and Environmental Engineering

33028, Ukraine, Rivne, st. Soborna, 11

E-mail: n.m.samoliuk@nuwm.edu.ua

INCOME DIFFERENTIATION OF RESIDENTS OF UKRAINE UNDER CONDITIONS OF SHADOW ECONOMY

The objective of the article is to study income differentiation of the population of Ukraine with consideration of its shadow components. Official data-based analysis of income differentiation indicates a moderate rate of inequality in income distribution in Ukraine, as compared with the EU. At the same time, a share of the shadow economy exceeds the safe level by most estimates. As there is no reliable data for assessments of distribution of the shadow incomes, such a study is very relevant. The article discusses some possible criteria to characterize the distribution of the shadow incomes by decile population groups based on the author's approach, suggesting consideration of the structure of household's expenditures and self-assessment of the quality of life. The presented findings indicate significant variation in the population differentiation by total incomes and adjusted total incomes. Considering the shadow income component proves that real inequality in income distribution in Ukraine is significantly higher in

comparison to official data. Ignoring relevant problems only creates the social and political instability in society. Thus, the question of legalization of the national economy, distribution, and redistribution of income is based on transparency and social justice that is a priority of the government.

Keywords: *income differentiation, shadow economy, Lorenz curve, total income, shadow income, adjusted total income.*

Постановка проблеми. Чинник нерівності у розподілі матеріальних благ здавна належав до основних, які можуть призвести до соціально-економічної дестабілізації. Процес формування інформаційного суспільства, економіки знань характеризується зміною вартісності ресурсів у економічній діяльності. Визначальною складовою економічного зростання стає людський фактор, який втілює творчий потенціал, професійно-кваліфікаційні навички, унікальні знання та здібності. У таких умовах виникають об'єктивні засади формування нерівності у матеріальних статках. Звичайно, помірна нерівність у доходах дає позитивний ефект у частині інтенсифікації трудових зусиль, професійного розвитку. Але надмірна майнова поляризація населення зумовлює економічну депривацію частини населення, соціальну напруженість, накопичення конфліктогенного потенціалу. Більше того, фактор надмірної нерівності у доходах може призвести до формування так званого «соціального дна» – край бідних, маргіналізованих верств населення, низхідна мобільність яких формує феномен соціального виключення. Особливо загрозливим тлом надмірної диференціації доходів населення є тінзація економічної діяльності, корупційні зловживання, лобізм, що не пов'язані з механізмом «чесної» конкуренції на ринку, а відтак можуть призвести до відкритого соціального протистояння з боку депривованих груп.

Аналіз наявних досліджень. Дослідження проблеми диференціації доходів населення має глибокі історичні корені. Ще представники класичної економічної школи (А. Сміт, Д. Рікардо (A. Smith, D. Ricardo)) визначили, що проблема розподілу матеріальних статків є центральною для політекономії, а «перекуси» у розподілі можуть стати перешкодою для економічного зростання. Водночас представники маржиналізму (Л. Вальрас, Л. Візер (L. Walras, L. Wieser)) обґрунтували принципово іншу концепцію розподілу доходів, засновану на граничній корисності. Дж.М. Кейнс (J.M. Keynes) доводив необхідність державного регулювання доходів і створення платоспроможного попиту населення. К. Маркс, досліджуючи доходи, основну увагу приділяв заробітній платі, вважаючи, що вона повинна забезпечувати для працівників звичайний рівень існування.

Проблему диференціації доходів населення здавна вивчали зарубіжні науковці. Такі з них, як М. Лоренц (Lorenz, 1905) [1], Х. Дальтон (Dalton, 1920) [2], А. Аткинсон (A. Atkinson, 1970) [3], Ф. Боргуньон (Bourguignon, 1979) [4], Ф. Ковел (Cowell, 1980) [5], А. Шоррокс (Shorrocks, 1982) [6], С. Іцхакі (Yitzhaki, 1991) [7], А. Дейтон (Deaton, 1997) [8] обґрунтували науково-методологічні основи дослідження диференціації доходів, якими послуговуються сучасні вчені.

Істотний внесок у розробку проблеми диференціації доходів населення в Україні здійснили вітчизняні науковці. Зокрема, вивченню статистичних тенденцій розшарування населення за доходами на рівні держави та регіонів, особливостей формування доходів населення за джерелами, бідності та маргіналізації населення присвячені праці І.Ф. Гнибіденка (I.F. Hnybidenko), А.М. Колота (A.M. Kolot), Е.М. Лібанової (E.M. Libanova), М.П. Соколик (M.P. Sokolyk), Л.М. Черенько (L.M. Cherenko). Особливо актуальною є розробка й удосконалення методології та інструментарію дослідження диференціації доходів населення. Зокрема, проблем економіко-матема-

тичного моделювання диференціації доходів населення вивчають відомі вітчизняні науковці: І.С. Благун (I.S. Blahun), Т.С. Клебанова (T.S. Klebanova), І.Г. Лук'яненко (I.G. Luk'yanenko), Л.М. Малярець (L.N. Malyarets), В.М. Новіков (V.M. Novikov), М.Ю. Огай (M.Y. Ogai), В.С. Пономаренко (V.S. Ponomarenko). та ін. Окрім побудови факторних моделей розподілу доходів, предметом досліджень В.В. Семенова (V.V. Semenov) та А.Г. Гвелесіані (A.G. Hvelesiani) є аксіоматичне представлення декомпозиції нерівності індексів Аткінсона, Джині, Шеплі за демографічними групами та за джерелами доходів [9, 10]. Попри широкий спектр наукових напрацювань у сфері диференціації доходів населення України, все ж «вузьким місцем» у відповідній царині залишається неврахування їх тіньової компоненти, що суттєво деформує реальну картину розподілу доходів.

Метою роботи є дослідження диференціації доходів населення в Україні з урахуванням їхньої тіньової складової.

Виклад основного матеріалу. Україна, на жаль, належить до групи країн з високим рівнем тінзації економіки. Значні масштаби латентної економічної діяльності в Україні, що перевищують критичний рівень (30 %), утворюють свого роду «паралельну» державу. Безумовно, тіньовий сектор економіки має значний вплив на всі соціально-економічні процеси в суспільстві, у тому числі – на формування, розподіл та перерозподіл доходів. Без урахування цього факту моніторинг диференціації населення за офіційними доходами є неповним, а відповідні результати – неадекватними.

Дослідження показників диференціації за загальними доходами свідчить, що в Україні має місце нерівність у їх розподілі (табл. 1). Так, у 2015 р. на перших п'ять децильних груп населення припадало близько 34,3 % загальних доходів, а на інші п'ять – близько 65,7 %. Показово, що десята децильна група населення має найбільшу частку загальних доходів, понад 20 %. Децильний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення свідчить, що протягом 2011–2015 рр. мінімальні доходи 10 % найбільш забезпеченого населення перевищували максимальні доходи 10 % найменш забезпеченого населення у 2,6–3,1 раза. При цьому, коефіцієнт фондів демонструє вищий рівень нерівності у розподілі доходів (співвідношення між сукупними доходами 10 % найбільш та найменш забезпеченого населення протягом 2011–2015 рр. варіювало в межах 4,4–5,6).

Графічний аналіз розподілу загальних доходів на основі кривої Лоренца (рис. 1) свідчить про меншу нерівність у розподілі доходів в Україні порівняно з державами ЄС. Показово, що крива Лоренца як для України, так і для ЄС не сягнула так званої критичної точки диференціації. Додатковим аргументом на користь помірної нерівності у розподілі загальних доходів в Україні є коефіцієнт концентрації доходів (Джині), варіація якого в межах 20–26 % відповідно до класифікації економік для країн ОЕСР, відповідає низькому ступеню нерівності.

Порівняльний аналіз коефіцієнта Джині в Україні та ЄС, як не дивно, свідчить про суттєво нижчий рівень нерівності у розподілі доходів у національній економіці порівняно з переважною більшістю європейських держав.

Україна разом із такими державами ЄС як Норвегія, Словенія, Чеська Республіка, Швеція, Фінляндія, Бельгія, належить до групи держав із низьким ступенем нерівності у розподілі доходів. Більшість держав ЄС характеризуються середнім (Франція, Хорватія, Німеччина, Ірландія, Польща, Італія та ін.) або ж високим (Греція, Португалія, Іспанія, Кіпр, Болгарія, Сербія та ін.) ступенем нерівності у розподілі доходів (рис. 2).

Таблиця 1. Розподіл загальних доходів за децильними групами населення в Україні, 2011–2015 рр.

Децильні групи	2011	2012	2013	2014	2015
Перша	4,5	3,8	4,6	4,7	4,5
Друга	6,0	5,7	6,1	6,2	6,1
Третя	6,9	6,8	6,9	7,1	7,1
Четверта	7,6	7,6	7,7	7,8	7,8
П'ята	8,4	8,5	8,5	8,6	8,8
Шоста	9,2	9,5	9,3	9,3	9,5
Сьома	10,2	10,5	10,3	10,4	10,5
Восьма	11,6	11,9	11,6	11,7	11,6
Дев'ята	13,5	14,2	13,7	13,7	13,6
Десята	22,1	21,5	21,3	20,5	20,5
Децильний коефіцієнт диференціації загальних доходів, разів	2,7	3,1	2,7	2,6	2,6
Децильний коефіцієнт фондів, разів	4,9	5,6	4,6	4,4	4,5
Коефіцієнт концентрації доходів (Джині)	0,243	0,253	0,237	0,226	0,227

Джерело: складено авторами за даними [11].

Дослідження результатів оцінювання тіньової економіки в Україні за різними методиками (рис. 3) свідчить, що рівень тінізації національної економіки є надзвичайно високим. Зокрема, у 2015 р. частка «тіні» у ВВП змінювалась від 35 % (за монетарним методом) до 56 % (за методом «витрати населення – роздрібний товарооборот»). Показово, що з 2013 р. спостерігається чітка тенденція до зростання масштабів тіньового сектору економіки в Україні.

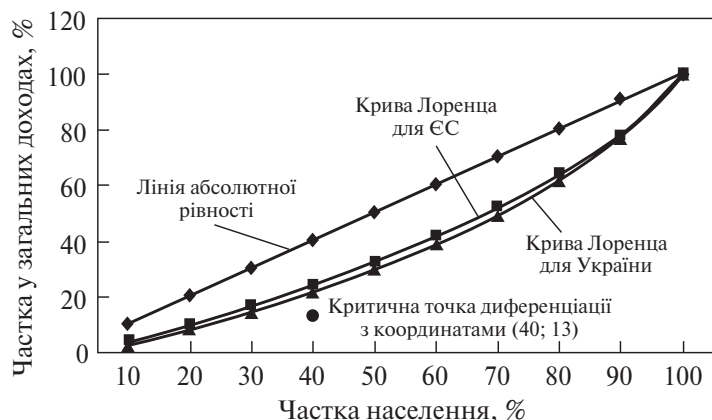

Рис. 1. Крива Лоренца для України та ЄС (за загальними доходами 2015 р.)

Джерело: побудовано авторами за даними [11, 12].

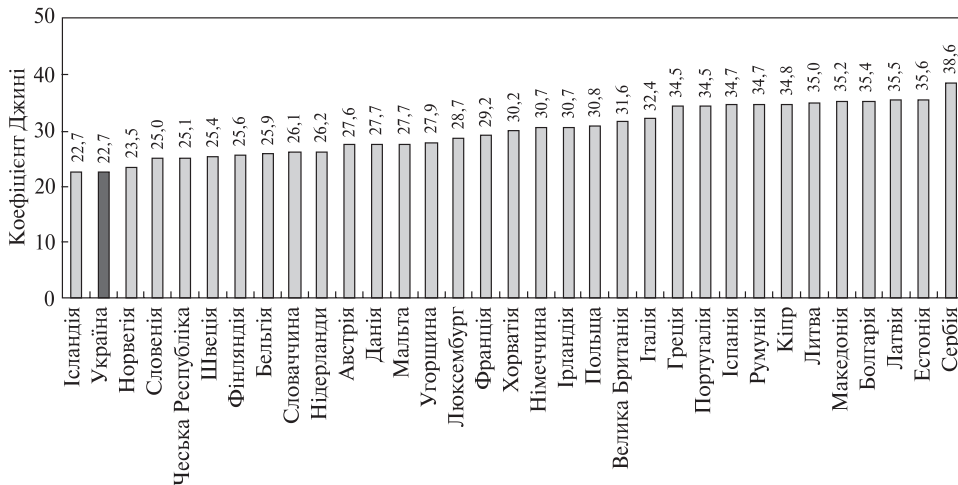

Рис. 2. Коефіцієнт Джині в Україні (2015 р.) та державах ЄС (2014 р.), %

Джерело: побудовано авторами за даними [11, 12].

Звичайно, тінізація економіки притаманна не лише Україні, але і державам ЄС. Аналіз рівня тінізації економік держав ЄС, за оцінками професора Ф. Шнайдера (F. Schneider), свідчить, що переважна більшість європейських держав характеризуються так званим безпечним рівнем тінізації (виняток у 2015 р. становила лише Болгарія). Показово, що Україна є лідером за часткою латентної економіки у порівнянні з державами ЄС (табл. 2).

Значні масштаби тінізації національної економіки, що перевищують так званий безпечний рівень 30 %, вказують на латентність процесів формування доходів значної кількості населення держави. За таких умов, очевидно, що реальна проблема нерівності у розподілі доходів в Україні є набагато гострішою, ніж це показують дані офіційної статистики.

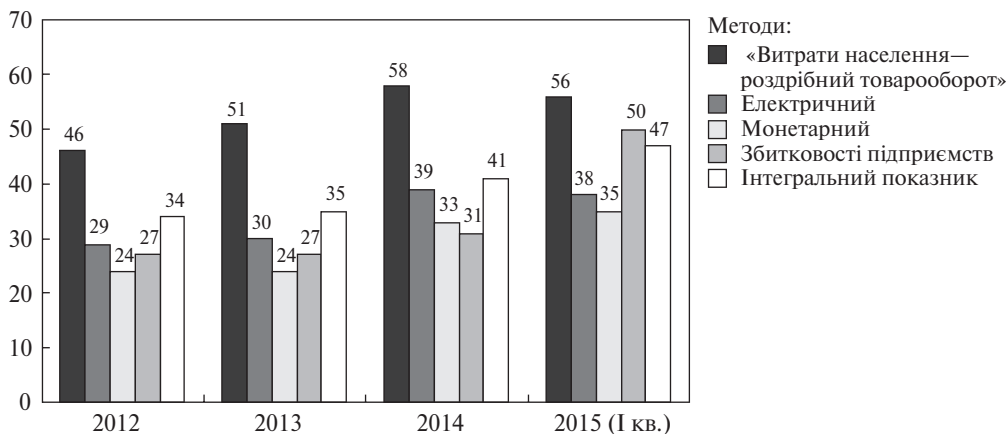

Рис. 3. Рівень тінізації економіки України (за різними методиками), 2012–2015 рр., %

Джерело: узагальнено авторами за результатами розрахунків Міністерства економічного розвитку та торгівлі, що оприлюднені [13].

Таблиця 2. Рівень тіньової економіки у ЄС, 2015 р.

Держава	Рівень тіньової економіки, % до ВВП	Держава	Рівень тіньової економіки, % до ВВП
Австрія	8,2	Португалія	17,6
Люксембург	8,3	Іспанія	18,2
Нідерланди	9,0	Італія	20,6
Велика Британія	9,4	Угорщина	21,9
Ірландія	11,3	Греція	22,4
Данія	12	Словенія	23,3
Німеччина	12,2	Польща	23,3
Франція	12,3	Латвія	23,6
Фінляндія	12,4	Мальта	24,3
Швеція	13,2	Литва	25,8
Словаччина	14,1	Естонія	26,2
Чеська Республіка	15,1	Румунія	28,0
Бельгія	16,2	Болгарія	30,6

Джерело: складено авторами на основі даних, опублікованих Ф. Шнайдером [14].

Статистичною базою дослідження диференціації доходів населення України з урахуванням їх тіньової компоненти стали дані вибіркового обстеження витрат і ресурсів домогосподарств України за 2011–2015 рр.

Алгоритм оцінювання диференціації доходів населення з урахуванням їх тіньової компоненти у відповідності з авторським підходом є таким:

- 1) оцінювання тіньових доходів та обґрунтування критеріїв їх розподілу за децильними групами населення;
- 2) розрахунок так званих скорегованих доходів (враховують їх тіньову складову) у розрізі децильних груп населення;
- 3) розрахунок коефіцієнта Джині за загальними та скорегованими загальними доходами населення;
- 4) порівняння показників диференціації доходів населення за загальними та скорегованими загальними доходами населення.

Основною проблемою оцінювання рівня диференціації доходів населення в Україні є обґрунтування масштабів та критеріїв розподілу їх тіньової компоненти. Результати оцінювання рівня тіньової економіки за різними методологічними підходами дозволили визначити варіацію тіньових доходів. Відповідно до однієї з наукових концепцій, тіньові доходи розподіляються лише між двома останніми децильними групами населення [15]. Не заперечуючи права на існування такого підходу, ми у рамках даного дослідження вважаємо його не достатньо обґрунтованим.

Звичайно, статистичних даних, які б дали змогу достовірно оцінити розподіл тіньових доходів за децильними групами населення, немає. Це можна зробити лише на основі певних припущень. Зокрема, на наше переконання, закономірність розподілу тіньових доходів може відображати структура витрат домогосподарств. Її аналіз засвідчив, що в Україні існує значна варіація у витратах за децильними групами населення.

При цьому частка витрат на продукти харчування та безалкогольні напої, тютюнові вироби, оплату житла та комунальних послуг, а також послуг зв'язку, є вищою у перших децильних групах населення, а питома вага витрат за іншими статтями (одяг, взуття, предмети домашнього вжитку, побутова техніка, охорона здоров'я, транспорт, відпочинок і культура, освіта, ресторани та готелі, допомога родичам, купівля акцій, нерухомості, будівництво, капітальний ремонт, вклади до банків) є суттєво вищою в останніх децильних групах. З огляду на це, усі витрати домогосподарств у контексті їхнього впливу на розподіл тіньових доходів було відповідно розділено на дві групи: дестимулятори та стимулятори.

Іншим критерієм оцінювання розподілу тіньових доходів може слугувати розподіл респондентів за самооцінюванням власного рівня життя (методика Державної служби статистики [16]). Відповідні результати показують, що частка респондентів за децильними групами населення, які вказали на достатність власних доходів із можливістю робити / не робити заощадження, є суттєво вищою в останніх децильних групах. Питома вага респондентів, які вказали на брак доходів (відмовлялися в найнеобхіднішому, крім харчування; не вдалося забезпечити навіть достатнє харчування) переважає в перших децильних групах. Аналогічно до викладеного вище усі показники за результатами самооцінювання рівня життя у контексті їх впливу на розподіл тіньових доходів було розділено на стимулятори та дестимулятори. Для забезпечення 100 % сукупності виконано нормалізацію цих показників. Нормалізація показників, – стимуляторів і де стимуляторів – здійснена відповідно за формулами (1) та (2):

$$x_{ij}^{H+} = \frac{x_{ij} - \min(x_{ij})}{\max(x_{ij}) - \min(x_{ij})}, \quad (1); \quad x_{ij}^{H-} = \frac{x_{ij} - \min(x_{ij})}{\max(x_{ij}) - \min(x_{ij})}, \quad (2)$$

де x_{ij} – значення j -го показника для i -ої децильної групи населення; $\min(x_{ij})$ – мінімальне значення j -го показника в i -й кількості децильних груп населення; $\max(x_{ij})$ – максимальне значення j -го показника в i -й кількості децильних груп населення.

Вище наведена критеріальна база дала змогу оцінити відсоткову частку кожної децильної групи у тіньових доходах (рис. 4).

Рис. 4. Частка децильних груп населення України у тіньових доходах (за різними методиками) у порівнянні з загальними доходами, %

Джерело: розраховано за авторською методикою на основі даних за 2015 р. (у частині розподілу тіньових доходів) та узагальнено за даними [11] (у частині розподілу загальних доходів).

Показово, що вагові коефіцієнти участі у розподілі тіньових доходів відображають вищий рівень нерівності, ніж загальні доходи. Крім того, питома вага десятої децильної групи населення у розподілі тіньових доходів суттєво перевищує відповідну частку за загальними доходами.

Завдяки отриманим ваговим коефіцієнтам участі у розподілі тіньових доходів розраховано частку кожної децильної групи у скорегованих загальних доходах (табл. 3).

Результати розрахунків продемонстрували, що врахування тіньової складової доходів дещо змінює закономірності їх розподілу за децильними групами населення порівняно з загальними доходами. Так, якщо у 2015 р. на останню децильну групу населення припадало 20,5 % загальних доходів, то при врахуванні тіньових доходів за авторським підходом відповідна середня частка варіює в межах 23,7–25,3 %. Результати розрахунків коефіцієнта Джині демонструють значні відмінності у оцінюванні диференціації за загальними та загальним скорегованими доходами (рис. 5). Якщо за загальними доходами коефіцієнт Джині свідчить про низький рівень нерівності у розподілі доходів, то за скорегованими доходами – про середній або ж високий. Звичайно, одержані результати оцінювання диференціації доходів населення з урахуванням їх тіньової компоненти відображають нерівність у доходах в межах певного довірчого інтервалу. Зокрема, довірчий інтервал коефіцієнта Джині, розрахованого за скорегованими загальними доходами на основі нормалізованих показників оцінювання населенням власних доходів, складає $\pm 7\%$, а на основі нормалізованих показників структури витрат – $\pm 2\%$.

Таблиця 3. Розподіл скорегованих загальних доходів (з урахуванням тіньової компоненти) за децильними групами населення в Україні у 2014–2015 рр.

Децильні групи	Частка у скорегованих доходах (з урахуванням їх тіньової складової), розрахована за:											
	нормалізованими показниками оцінювання населенням власних доходів						нормалізованими показниками структури витрат					
	макс. ¹		мін. ²		середня		макс. ¹		мін. ²		середня	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Перша	3,0	2,9	3,6	3,3	3,3	3,1	6,1	6,0	5,6	5,6	5,9	5,8
Друга	4,6	4,6	5,2	5,0	4,9	4,8	7,9	7,8	7,3	7,3	7,6	7,5
Третя	6,1	6,1	6,5	6,4	6,3	6,3	4,5	4,6	5,4	5,3	5,0	4,9
Четверта	11,3	11,2	10,0	10,3	10,7	10,7	10,4	10,3	9,4	9,6	9,9	10,0
П'ята	7,2	7,3	7,7	7,7	7,4	7,5	5,4	5,6	6,6	6,5	6,0	6,1
Шоста	7,8	8,0	8,4	8,4	8,1	8,2	8,8	8,9	9,0	9,1	8,9	9,0
Сьома	9,0	9,1	9,5	9,5	9,2	9,3	7,8	7,9	8,7	8,6	8,2	8,2
Восьма	13,4	13,3	12,8	12,8	13,1	13,1	11,2	11,1	11,4	11,3	11,3	11,2
Дев'ята	13,4	13,4	13,5	13,4	13,5	13,4	11,7	11,7	12,4	12,2	12,1	12,0
Десята	24,2	24,2	22,9	23,1	23,6	23,7	26,3	26,1	24,2	24,6	25,2	25,3
Сума	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Примітки. ¹Розраховано відповідно до максимального рівня тінізації економіки (у 2014 р. – 58 %, у 2015 р. – 56 %).

² Розраховано відповідно до мінімального рівня тінізації економіки (у 2014 р. – 31 %, у 2015 р. – 35 %).

Джерело: розраховано авторами.

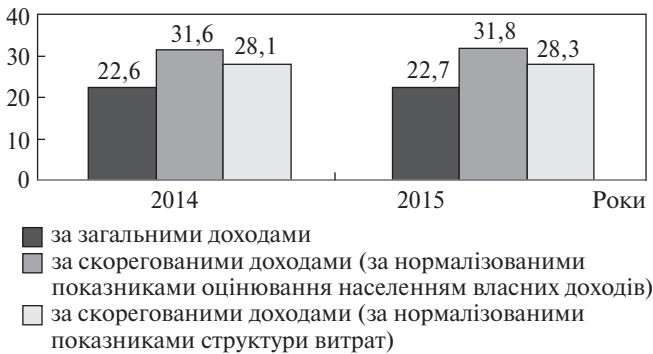

Рис. 5. Співвідношення між коефіцієнтом Джині за загальними та скорегованими загальними доходами в Україні, 2014–2015 рр.

Джерело: розраховано авторами.

Безумовно, авторський підхід до оцінювання диференціації доходів населення з урахуванням їх тіньової складової можна піддати серйозній критиці. Адже відповідні розрахунки здійснено на основі показників вибіркового обстежень бюджетів домогосподарств, які не є абсолютно достовірними, та ряду припущень. Попри це, дане дослідження має привернути увагу науковців до необхідності не лише експертного оцінювання розподілу тіньових доходів, а й до пошуку методологічних підходів його кількісного обґрунтування для подальшого оцінювання диференціації доходів населення. Очевидно, що оцінювання нерівності у доходах без врахування їх тіньової компоненти не відображає реального стану справ в Україні. Ігнорування цієї проблеми у процесі формування державної соціально-економічної політики лише посилює соціальну та політичну нестабільність у суспільстві.

Висновки. Згідно з інформацією Державної служби статистики, в Україні існує досить помірна диференціація у загальних доходах населення. Більше того, нерівність у розподілі доходів у національній економіці є суттєво меншою, ніж у державах ЄС. Водночас, за оцінками експертів, Україна характеризується високим рівнем тенезації національної економіки, що перевищує безпечний рівень. У таких умовах оцінювання диференціації доходів населення без урахування їх тіньової компоненти не відображає реальної картини. Достовірної інформаційної бази для оцінювання розподілу тіньових доходів не існує, що обумовило необхідність його обґрунтування. Можливими критеріями для характеристики розподілу тіньових доходів за децильними групами населення відповідно до авторського підходу є: 1) структура витрат домогосподарств; 2) розподіл респондентів за самооцінюванням власного рівня життя. Врахування тіньової складової доходів дозволило розрахувати так звані скореговані загальні доходи, розподіл яких за децильними групами населення дещо відрізняється від розподілу загальних доходів. Насамкінець, авторські розрахунки виявили, що реальна нерівність у розподілі доходів в Україні є суттєво вищою, ніж показують статистичні дані. Отримані результати дослідження, на наш погляд, свідчать, що під час формування пріоритетів соціально-економічної політики держави необхідно орієнтуватися на показники нерівності у розподілі доходів із урахуванням їх тіньової компоненти. Ігнорування цієї проблеми лише поглиблюватиме соціальну та політичну нестабільність у суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lorenz M.O. Methods of Measuring the Concentration of Wealth / M.O. Lorenz // Publications of the American Statistical Association. – 9, No 70 (Jun., 1905). – P. 209–219.
2. Dalton H. The Measurement of the Inequality of Income / H. Dalton // The Economic Journal. – 30, No 119. – 1920. – P. 348–361.
3. Atkinson A.B. On the Measurement of Inequality / A.B. Atkinson // Journal of Economic Theory. – 1970. – 2. – P. 244–263.
4. Bourguignon F. Decomposable Income Inequality Measures / F. Bourguignon // Econometrica. – 1979. – № 47. – P. 901–920.
5. Cowell F.A. On the Structure of Additive Inequality Measures / F.A. Cowell // Review of Economic Studies. – 1980. – № 47. – P. 521–531.
6. Shorrocks A.F. The Impact of Income Components on the Distribution of Family Incomes / A.F. Shorrocks // Quarterly Journal of Economics. – 1982. – № 98. – P. 311–326.
7. Yitzhaki S. and Lerman R. Income Inequality Effects by Income Source: a New Approach and Applications to the United States / S. Yitzhaki and R. Lerman // The Review of Income and Wealth. – 1991. – № 37. – P. 313–329.
8. Deaton A. The Analysis of Household Surveys: A Microeconomic Approach to Development Policy / Deaton A. Baltimore MD. – The John Hopkins University Press (Published for the World Bank), 1996. – 479 p.
9. Семенов В.В. Економіко-статистичні моделі та методи дослідження соціальних процесів: нерівність, бідність, поляризація : Монографія: В 2 т. / Відп.ред. Новіков В.М. – Полтава : РВВПУСКУ, 2008. – Т. 1. Нерівність. – 237 с.
10. Гвелесіані А.Г. Оцінка структури грошових доходів населення України методом декомпозиції коефіцієнта Джині / А.Г. Гвелесіані // Демографія та соціальна економіка. – 2009. – № 2. – С. 153–161. – doi: 10.15407/dse2009.02.153
11. Витрати і ресурси домогосподарств України (за даними вибіркового обстеження життя домогосподарств України). Статистичний збірник; архів 2011–2014 р. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>
12. Income and living condition (Database 2012–2015) / European Commission. Eurostat [Electronic resource]. – Accessed at: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
13. Тенденції тіньової економіки в Україні І квартал 2015 року: Звіт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України // Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>
14. Schneider F. Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments [Electronic resource]. – Accessed at: <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf>
15. Тохтарова В.С. Доходи населення: рівень, структура і диференціація / В.С. Тохтарова // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – №2. – С. 166–175. – doi: 10.15407/dse 2011.02.166
16. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів: Статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К. 2015. – С. 72.

REFERENCES

1. Lorenz, M. (1905). Methods of Measuring the Concentration of Wealth. *Publications of the American Statistical Association*, 9 (70), 209-219 [in English].
2. Dalton, H. (1920). The Measurement of the Inequality of Income. *The Economic Journal*, 30 (119), 348-361 [in English].
3. Atkinson, A. (1970). On the Measurement of inequality. *Journal of Economic Theory*, 2, 244-263 [in English].
4. Bourguignon, F. (1979). Decomposable Income Inequality Measures. *Econometrica*, 47, 901-920 [in English].
5. Cowell, F. (1980). On the Structure of Additive Inequality Measures. *Review of Economic Studies*, 47, 521-531 [in English].
6. Shorrocks, A. (1982). The Impact of Income Components on the Distribution of Family Incomes. *Quarterly Journal of Economics*, 98, 311-326 [in English].

7. Yitzhaki, S. & Lerman, R. (1991). Income Inequality Effects by Income Source: a New Approach and Applications to the United States. *The Review of Income and Wealth*, 37, 313-329 [in English].
8. Deaton, A. (1996). *The Analysis of Household Surveys: A Microeconomic Approach to Development Policy*. Baltimore MD: The John Hopkins University Press : World Bank [in English].
9. Semenov, V. (2008). *Ekonomiko-statystychni modeli ta metody doslidzhennya sotsial'nykh protsesiv: neri-vnist', bidnist', polyaryzatsiya* [Economic and statistical models and methods of social processes: inequality, poverty, polarization]. Poltava: RVVPUSKU [in Ukrainian].
10. Hvelesiani, A. (2009). Otsinka struktury hroshovykh dokhodiv naselennya Ukrayiny metodom deko-mpozytsiyi koefitsiyenta Dzhyni [Assessment of cash income Ukraine by decomposition of the Gini coefficient]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika - Demography and social economy*, 2, 153-161 [in Ukrainian]. doi: 10.15407/dse2009.02.153
11. *Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrayiny (za danymy vybirkovoho obstezhennya zhyttya domohospodarstv Ukrayiny)* [The costs and resources of households in Ukraine (according to sampling household budget of Ukraine)]. (2011-2014). State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
12. *Income and living condition* (2012-2015). European Commission. Eurostat. Retrieved from <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> [in English].
13. *Tendentsiyi tin'ovoyi ekonomiky v Ukrayini I kvartal 2015 roku: Zvit Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrayiny* [Trends shadow economy in Ukraine the first quarter of 2015. Statement of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine] (2015). Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua> [in Ukrainian].
14. Schneider, F. (2015). *Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments*. Retrieved from <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf> [in English].
15. Tokhtarova, V. (2011). Dohodyi naseleniya: uroven, struktura i differentsiatsiya [Income of the population: the level, structure and differentiation]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika - Demography and social economy*, 2, 166-175. doi: 10.15407/dse2011.02.166 [in Russian].
16. *Samootsinka domohospodarstvamy Ukrayiny rivnya svoiykh dokhodiv* [Ukraine households self-perceived of their income]. (2015). State Statistics Service of Ukraine [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 25.08.2016.